LUMINA DIN CLAROBSCURUL LUI CARAVAGGIO

Autor: Mirela Ivanciu | 18 iunie 2022

Într-o comunitate restrânsă, oamenii preferă să cumpere și să promoveze produsele celui pe care îl consideră virtuos. Este o presiune socială care menține standardele etice ale comunității. Într-o societate care include multiple comunități, eventual cu standarde etice diverse, precum și opinii politice, practici spirituale sau valori culturale diferite, cum putem să ne imaginăm că avem controlul asupra tuturor acestor opinii, valori, comportamente pe care le considerăm indezirabile? Cât este de dezirabil ca un om sau un grup de oameni să controleze în detaliu comportamentele, valorile sau opiniile indezirabile pentru acesta sau aceștia?

Oare situația nu este similară și atunci când sunt în cauză operele de artă? În cartea sa, *Moartea Autorului* (1967), Roland Barthes respinge intenția autorului, precum și biografia sa, considerându-le irelevante pentru interpretarea operei. El dă întâietate, astfel, cititorului pentru a interpreta lucrarea, în funcție de propriile nevoi și experiențe personale. Astfel, de fapt, propune ca existența lucrărilor de artă să fie similară cu a lucrărilor de artă anonime. Totuși, anonimitatea lucrării de artă nu exclude faptul că autorul ar putea să fie imoral. Exclude doar faptul că noi am putea să știm sau să luăm în considerare faptul că autorul este imoral.

În perioada contemporană, tindem să readucem autorul alături de opera sa și să căutăm modalități de interpretare care leagă biografia autorului de opera sa. O imagine are însă propriile ambiguități, la fel cum viața unui om are propriile contradicții. Ce anume vom alege din personalitatea sau biografia unui om drept relevant pentru interpretare va fi adesea ceea ce este relevant pentru propria persoană sau pentru problematica considerată semnificativă în prezent.

Atunci când evaluăm opera de artă luând în considerare elemente special selectate, negative, din biografia autorului său, riscăm să ne aflăm în fața unei contradicții sociale

și a unor standarde duble. Adesea încercăm să includem în comunitate oameni care au avut comportamente imorale, bazat pe argumentul că poziția lor în societate a fost marginală, au avut de înfruntat situații dificile, având astfel circumstanțe atenuante pentru faptele pe care le-au săvârșit, în timp ce alți oameni sunt excluși pentru fapte de o gravitate similară sau chiar mai redusă. Aceasta se întâmplă adesea datorită percepției noastre asupra lor drept persoane faimoase, privilegiate și lipsite de griji, drept pentru care orice fel de comportament sau opinie inadecvată este considerată inacceptabilă. Există oare cu adevărat oameni a căror existență este în întregime lipsită de griji și provocări? Cred că avem de reflectat bine înainte de a răspunde la această întrebare, deoarece, chiar dacă de la distanță pare că unii oameni ar fi lipsiți de griji și provocări, privindu-i îndeaproape, s-ar putea să descoperim contrariul. Este relativ simplu să acceptăm gândul că fiecare om își are propria luptă, însă, în particular, când ne întâlnim față în față cu o persoană pe care nu o cunoaștem prea bine, dar care pare privilegiată în raport cu noi, tindem să nu ne mai amintim de acea posibilitate și să ne erijăm în judecători pentru comportamentul celuilalt.

În ceea ce îi privește pe creatori, în virtutea prejudecății că lucrările de artă cresc asemenea ciupercilor după ploaie, doar din talentul natural al creatorului lor, artiștii ne par privilegiați și, cu cât sunt mai faimoși, cu atât așteptările noastre de la ei tind să crească. Atunci, dintr-odată, uităm de ceea ce ne aduc lucrările de artă create de ei și ne concentrăm asupra persoanei, asupra autorului, punându-ne în poziția de justițiari. Uităm sau nu știm că lucrările artiștilor sunt adesea rodul unui efort susținut, care implică decizii dificile. Oricât ar fi de egoist un artist, până la urmă, acel efort de creație pe care îl face este destinat celuilalt. Atunci când o lucrare de artă îmbunătățește viața noastră, nu este ipocrit și absurd să o dăm deoparte, atunci când aflăm, sau se zvonește, că autorul respectivei lucrări ar putea avea un comportament discutabil? Nu cred că ar avea sens să pretindem că nu știm nimic despre biografia autorului atunci când interpretăm o creație a acestuia. Însă mi se pare absurd să respingem opere de artă remarcabile datorită unor conexiuni cu evenimente nedorite din viața autorului lor.

Poate că tocmai acceptând în viața noastră lucrări ale unui autor ale cărui umbre le cunoaștem putem face un gest de generozitate, ce ne va ajuta să ne acceptăm propriile umbre. Pe de altă parte – pentru cei care se tem că întunericul va cuprinde lumea din acest motiv – nu cumva ar fi nevoie și de toleranță și iertare pentru cei care s-au dovedit imperfecți? Poate tocmai pentru că, prin însăși opera lor, au dovedit că lumina și umbra din noi toți trăiesc în complementaritate. Creația lucrărilor de artă care ne-au luminat viața dă putere luminii din viața respectivului autor – anonim sau nu. Acesta este om, în ciuda propriilor imperfecțiuni. Oare, nu cumva, dând cu piatra continuu în umbrele altora, tindem să ne mărim propria umbră, poate chiar socotind-o drept lumină?

Poate că nu întâmplător Caravaggio a creat un mod de a picta în care clarobscurul renascentist a fost accentuat în imagini numite *tenebroase*. Îi excludem din istoria artei

și din muzee pe Michelangelo Merisi da Caravaggio sau pe Benvenuto Cellini? Nu îl vom mai asculta pe Gesualdo da Venosa? Sau îi acceptăm, dar îi excludem pe Degas, Gaugain, Morandi, Picasso sau Balthus? Nu cred că ar trebui excluși niciunul dintre ei.

Dacă nu le excludem operele, argumentând că opera este separată de autor, atunci cum scriem sau rescriem istoria artei? Nu cred că este necesar să revenim la poziția anterioară lui Barthes, adăugând atitudinea justițiarului moralist care ne salvează de o istorie a artei plină de autori imorali. Cred că putem reveni la poziția anterioară lui Barthes, nuanțând interpretările pe care le dăm lucrărilor de artă, cu înțelepciunea și compasiunea pe care ne-am datora-o dacă noi înșine am fi acel autor.

Am putea eventual propune drept criteriu de excelență al operei de artă caracterul moral al autorului în arta contemporană. Însă nu văd cum am putea susține această propunere în perioada contemporană. Dacă am propune acest lucru, atunci ar trebui să avem un set de criterii etice unificate pentru întreaga societate, ceea ce mă tem că, în primul rând, actualele comunități artistice nu ar fi pregătite să accepte.

În perioada contemporană, adesea, publicul este pus în poziția de a-și asuma rolul de judecător al autorului, și nu al operei, opera devenind subsumată autorului. Este oare publicul care își asumă poziția de judecător suficient de potrivit pentru acest rol? Argumentul frecvent întâlnit este că orice om din public poate să nu dorească să susțină prin banii săi, prin munca sa, viața unui om care a comis fapte reprobabile sau care nu susține propriile sale valori. Acesta ar fi un argument rezonabil, atunci când ar fi consistent cu alte alegeri ale aceleiași persoane.

În mod ipotetic, putem să ne imaginăm că scriem sau rescriem istoria artei în acest fel, incluzând doar lucrări morale ale unor autori morali, sperând astfel că societatea în care trăim va fi mai bună pentru toți. Nu cred însă că ar fi dezirabil. Cred că ar fi o încercare utopică și distructivă, care ne-ar lăsa mai săraci și mai ipocriți, în cel mai bun caz. Nu cred că suntem pregătiți ca societate să acceptăm ca orice om din public să decidă asupra a ceea ce este sau nu acceptabil ca artă și toate consecințele care derivă din această decizie a noastră. Ne-am transforma toți într-un fel de mici Savonarola, preocupați de epurarea istoriei artei după propria voință – considerată implicit superioară celei a justiției. Cred că este suficientă justiția existentă și nu ar fi nevoie ca aceasta să fie dublată de o justiție paralelă a operelor de artă și a autorilor lor.

Nu ne contaminăm de faptele reprobabile comise de către autor privindu-i opera și bucurându-ne de ea. Putem selecta, separa și aprecia lucrurile bune, bucurându-ne că nu suntem în întregime întunecați, ci că putem găsi, atât în ceilalți, cât și în noi, zone de lumină și de umbră care coexistă. Cu alte cuvinte, putem pedepsi comportamentul reprobabil, dar îl putem evalua pozitiv pe cel valoros. Astfel, ne vom putea bucura de o pictură a lui Caravaggio cu luminile, umbrele și trecerile dintre ele.

Imagine: Caravaggio – The Lute Player (1596); Sursă: Wikiart